

POLÍTICA ECONÒMICA I HISENDA MUNICIPAL
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
EN EL SEGLE XVIII *

Vicent Giménez Chornet

LA situació econòmica de l'ajuntament de València en començar el segle XVIII és crítica: té un deute al qual no pot fer front i els seus creditors no cobren els interessos dels censos carregats o, si en cobren algun, n'és una part i tardanament. Llavors, la nostra primera preocupació ha estat esbrinar perquè l'ajuntament s'endeuta fins al punt que els seus ingressos no poden cobrir les despeses dels interessos censals. Tanmateix, la nostra anàlisi vol aprofundir en una qüestió prou més ampla, examinar el grau d'autonomia i, per contra, el grau de dependència del municipi en l'activitat econòmica local, en una lluita entre poder local i poder monàrquic, i volem examinar també les característiques del comportament d'un municipi feudal. Per al segle XVIII allò essencial en un estudi d'hisenda local és constatar quin és el patrimoni immoble de la ciutat (cases, terres, etc.), allò que hom diu propis; quin patrimoni immoble ha generat alguna renda; quines han estat les càrregues fiscals, allò que hom diu arbitris; quines han estat les despeses, i quina la seva estructura i evolució. Amb tot, el municipi té uns problemes econòmics i hem volgut saber quins són els principals i com els afronta.

La ciutat de València és el nucli urbà sòcio-econòmic més important del Regne: té al voltant del 17% de la població, el 1510 és la ciutat més poblada amb diferència (té 9.879 veïns front als 2.385 de Xàtiva, els 1.937 d'Oriola, els 954 d'Alzira, els 780 d'Alacant...), és el principal centre administratiu i de govern (compta amb les màximes institucions reials), gaudeix d'una activitat econòmica força important per l'activitat artesanal i comercial (del total del dret de mercaderia recaptat en tot el Regne la ciutat paga el 72,75%). Eixe és el motiu pel qual la hisenda local assoleix quantitats econòmiques molt elevades.

De l'herència foral ressaltem un territori fiscal (la Particular Contribució) quelcom més ample que no l'estricta ciutat, sobre el qual l'ajuntament aplica i cobra els impostos. L'estudi de Remedios Ferrero (*La hacienda mu-*

* Resum de la tesi doctoral llegida el 28 de setembre de 1995 a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València, dirigida pel Dr. En José Miguel Palop Ramos.

nicipal de València durante el reinado de Carlos V, València 1987) ja ha assenyalat quins són els ingressos municipals en el segle XVI: impostos de mercaderia, de la carn, del tall, del vi, del peix, i altres rendes de menor importància. A mitjan segle XVII els majors ingressos provenen de les cises sobre la carn, el vi i el blat. Ara bé, el municipi foral té també com a forma de finançament els crèdits (els carregaments de censals), la qual cosa provoca que en la partida contrària, en les despeses, la quantitat destinada a l'amortització i al pagament d'interessos estiga per damunt del 50 % del total dels desembossos.

A causa de l'abastament, fonamentalment de carn i de blat, i també a causa dels préstecs a la monarquia, la ciutat carrega censals. Tanmateix, no considerem que la causa del deute, en última instància, siguin aquests factors, més bé pensem que són els ingressos municipals que perden poder adquisitiu. Des de l'època medieval, i també durant l'època moderna foral, el valor dels ingressos no puja tant com el preu dels productes (tot agafant com a referència el preu del blat). Aquesta pèrdua del poder adquisitiu, a causa de no incrementar-se la fiscalitat, és contrarestada amb els carregaments dels censals per fer front a la política d'avituallament.

Els ingressos de la ciutat l'any administratiu 1391-1392 són 84.964,41 lliures. El 1515-1516 les cises i les rendes valen 50.815 lliures, però, amb el sistema de finançament dels carregaments de censals sumen 125.241,12 lliures. El 1564-1565 els ingressos per cises i rendes són 101.584,79 lliures, i amb els censals carregats en són 164.107,69. Al segle XVII, el 1646, els ingressos per cises i rendes arriben a les 171.410,42 lliures. Tanmateix, el valor adquisitiu sols de les cises i rendes passa d'un índex 100 l'any 1391-1392, a un índex 21 el 1564-1565 i a un índex 15 el 1646.

El màxim grau d'autonomia en la gestió econòmica municipal es pot considerar reglamentat quan Pere IV, el 1363, facultava els jurats per a imposar cises i també per a nomenar els seus administradors i, d'altra banda, quan pels privilegis de Pere IV de 1368 i de Martí I de 1408 els jurats disposen de la facultat privativa de jutjar els plets motivats per la recaptació de les cises.

Durant l'època moderna hi ha una sèrie d'actuacions monàrquiques que restringeixen aquesta autonomia: la fiscalització de l'exercici de l'ofici dels funcionaris municipals mitjançant jutges delegats del rei que, fins i tot, arriben a modificar l'estructura funcional del municipi; l'evocació de causes o plets privatis dels jurats a tribunals reials; l'obligatorietat de demanar al rei la facultat per a imposar cises des de 1612; de sol·licitar facultat reial, igualment, per a poder fer carregaments de censals; l'obligatorietat, des de 1634, de presentar anualment un balanç dels comptes municipals al Visitador o al Virrei i, finalment, la ingerència del rei, mitjançant reglaments, en el govern econòmic municipal.

La hisenda de la ciutat de València fa fallida quan amb els seus ingres-

sos ja no pot pagar els interessos del préstec censal, i això passa el 1664, quan la ciutat decideix abonar sols 4 mesos de les pensions dels censos vells. Des d'això moment, al deute del capital censal se li va acumulant el deute de les pensions dels censos vells no pagats. El 1710 la ciutat deu per capital de censos vells 2.284.185 lliures, per endarreriment de les pensions de censos vells 2.714.209 lliures i pel capital de censos nous 246.000 lliures. Un gran deute per a un pressupost municipal que està al voltant de les 150.000 lliures.

En el segle XVIII l'administració econòmica municipal assoleix el màxim grau de dependència vers la monarquia. L'absolutisme monàrquic i el centralisme administratiu es reconeixen en fets com que el 1709 a la ciutat se li aliene el regiment econòmic i que passe a mans del superintendent, després intendent-corregidor de València, i en que el 1713 el superintendent Rodrigo de Caballero s'erigisca també com a jutge privatiu de les rendes de la ciutat i de l'abastament. Després el major control comptable el portarà a terme la Comptadoria General de Propis i Arbitris, creada el 1760. Entre les característiques d'un municipi feudal destaquem que les càrregues fiscals continuen essent les heretades de l'època medieval, amb modificacions o increments de les taxes fiscals, basades en el gravamen de les transaccions comercials. Això relacionat amb que controla el tràfic comercial dels principals productes gravats (vi, carn, neu, etc.) fins a fixar el preu dels productes, de manera que el comerciant no té llibertat per a establir els seus guanys, tot amb un sistema monopolista de l'avituallament. I, evidentment, un municipi inserit en una societat estructuralment feudal, estableix una sèrie d'exempcions fiscals a un grup de privilegiats.

L'ajuntament de València en el segle XVIII té un patrimoni immoble important, tot i que, d'aquest no trau gaires beneficis. Disposa, i en això ha invertit grans capitals, de cases com les pròpies de les reunions capitulars, la Casa Vestuari, l'Almudí, la Llotja, les cases de la Universitat, els Sitges de Burjassot, etc.; també disposa d'altres propietats, el lloguer de les quals li genera renda, com les Drassanes del Grau, els magatzems de blat, l'hort de les Drassanes, etc. A més, l'ajuntament actua com a senyor feudal i té la jurisdicció baronial sobre la Pobla de Farnals, Altura, les Alcubles, Alborraia, Albuixec, Foios, Massarrojos, i també una part de la del Puig. Un patrimoni immoble que, si bé no és una important font d'ingressos, pot tenir importància en el segle XIX quan vengui part d'aquestes cases.

La principal font d'ingressos municipals són les càrregues fiscals que graven fonamentalment la carn, el vi, la neu, la fusta, la calç, en algun període el blat, i les transaccions comercials efectuades a la Duana.

En el període 1700-1705 les cises per carn representen el 36,70 %, les de mercaderia o duana el 20,18 %, les cises del vi el 17,88 % i la recaptació derivada del blat el 10,98 %. Amb la Nova Planta i les reformes fiscals successives l'estructura canvia i així, en el període 1721-1728, les cises de la

carn representen el 26,46 % dels ingressos, les cises del vi el 41,86 %, la duana el 13,74 i les cises del blat el 7,55 %. Una característica de l'evolució dels ingressos municipals és que els impostos de la carn i del vi no augmenten gaire, i inclús minven a les darreries del segle, sols la duana del mar destaca com a ingrés que augmenta de valor. D'altra banda, tot i que el valor és molt insignificant, les rendes dels béns immobles també s'incrementen. En els ingressos la ciutat té el problema de la retallada fiscal que li estableix la monarquia: supressió definitiva dels impostos sobre el blat i supressió de moltes de les cises aplicades sobre la carn; i té el problema de no aconseguir cobrar sempre la recaptació fiscal dels arrendadors de l'abast.

Uns impostos carregats fonamentalment sobre mesures de capacitat o de pes i no sobre el valor dels productes provoca la pèrdua del valor adquisitiu dels ingressos. Així doncs, la càrrega fiscal al llarg del segle XVIII, un segle en què els preus dels productes augmenten força, ha minvat en valor real. L'evolució d'aquesta càrrega fiscal la comparem amb l'evolució d'uns altres paràmetres socio-econòmics de la ciutat en el segle XVIII: amb l'evolució de la població, l'evolució dels sous, l'evolució de la renda de la terra (lloguer de camps), l'evolució de la renda urbana (lloguer de cases), l'evolució dels beneficis comercials i l'evolució de la renda senyorial. Evidentment, no en totes aquestes activitats econòmiques la càrrega fiscal pot incidir en el mateix sentit, doncs, tenen una evolució diferent.

En el capítol de les despeses municipals hem dividit aquestes en administració, festes i església, beneficència, amortització del deute, obres i manteniment, educació, sanitat, plantacions i jardins, fiscalitat reial sobre l'ingrés municipal, abastament i altres. La principal despesa, a principi del segle, és l'amortització del deute, tant per les despeses per amortització directa del capital censal com per les despeses originades pel pagament de les pensions dels censos. Hi ha força quantitat de diners destinada a lliurar la ciutat d'aquesta càrrega heretada d'època foral, i, si bé no s'aconsegueix desendeutar-la totalment, si que s'arriba a minvar el deute en gran mesura. Açò s'aconsegueix, no perquè la ciutat desembosse un capital tan elevat (el deute el 1766 passa de 6 milions de lliures i la ciutat sols disposa d'unes 200.000 lliures per a fer front a totes les despeses anuals), sinó perquè els creditors censalistes, per tal de recuperar un capital carregat pels seus avantpassats, renuncien a una gran part d'allò que els pertany cobrar de la ciutat. A les darreries del segle, quan minven les despeses per deute, augmenten les despeses per beneficència, educació i sanitat. Però, no tot és positiu, també augmenta la fiscalitat del rei sobre els ingressos municipals.

Socialment, la configuració dels creditors censalistes ha canviat respecte a la primera meitat del segle XVI. El 1766, el 67,81 % del deute pertany al clergat, el 2 % a unes quantes institucions (Hospital General, etc.), el 25,04 % a vincles, el 4,78 % a particulars i el 0,37 % no té referències. Així doncs, l'església és el principal creditor censalista de la ciutat.

A banda de les dades purament econòmiques també hem volgut esbrinar quins són els principals problemes econòmics a què s'enfronta la ciutat al llarg del segle i quina postura pren per solucionar-los. Aquests problemes estan relacionats amb la recuperació del deute dels abastadors a la ciutat, amb la defensa de la frontera fiscal municipal, amb la defensa dels antics drets i privilegis de pastura que permeten a la ciutat realitzar un transport gratuït del ramat d'altres àrees peninsulars fins a la ciutat (forma d'abaratir el preu de la carn), amb la fiscalització de la fallida dels abastadors en els tribunals de justícia, amb la defensa del territori (per exemple contra els intents d'independència del Grau) i els drets jurisdiccional, amb la defensa del veïnat contra la fiscalització reial, amb la problemàtica de les reformes fiscals efectuades pel rei (supressió d'imposts, etc.) i, finalment, amb la política censal. Una política censal centrada en la negativa a realitzar la rebaixa dels interessos censals del 5 % al 3 %, tot i que açò beneficiaria directament a la pròpia ciutat, però que es nega a fer-la perquè defensa un sistema financer feudal; si es produeix la rebaixa, per la poca rendibilitat, desapareix el sistema financer de carregaments dels censals, i es nega a fer-la perquè ella mateixa ja porta la seua política particular per solucionar el problema del deute: subhastes al millor postor, és a dir, la ciutat amortitza deute del creditor que renuncie a cobrar major part d'allò que la ciutat li deu.